

NICOLAE HARTUCHE
(1928 – 2003)

La 6 octombrie 2003 soarta a vrut să mai secere un fir din ogorul arheologiei românești: Nicolae Harțuche, deschizător de drumuri în cercetarea arheologică din nord-estul Munteniei, identificat, de aproape cinci decenii, cu Muzeul Brăilei, spirit dinamic și fertil, cu contribuții majore în domeniul arheologiei preistorice, unul din ultimii reprezentanți ai primei generații formate la școala lui Ion Nestor. A părăsit această lume discret. Modestia și simțul măsurii i-au orânduit viața personală, dar și activitatea științifică, lucru pentru care a fost apreciat de cei mai mulți colegi.

L-am cunoscut bine pe Nicolae Harțuche de acum, deja, 30 de ani. Mi-a condus pașii spre arheologie încă din vremea când visurile mele erau prea puțin conturate. M-a ajutat să-mi conturez aceste visuri. Ceea ce m-a impresionat la el a fost adevărata împătimitărie în ale arheologiei, dublată de o extraordinară capacitate de a explica, de a îndruma, din care rezultă o bună parte din fecunditatea sa. Vremurile, dar – trebuie să o spunem deschis – și regimul în care a trăit, nu i-au permis să-și dovedească și să-și folosească calitățile de mai sus în mediul universitar, acolo unde, cu siguranță, îi era locul.

De aceste calități am profitat și îi sunt recunoscător pentru aceasta. Știindu-l aproape, mai mult sufletește în ultima vreme, am pierdut din vedere că îmbătrânise, că era bolnav. Știam doar că pregătea o ultimă lucrare monografică pe care nu a mai reușit să o termine. Nu-mi închipuiam, așadar, că o să ajung, prea devreme, să scriu câteva rânduri comemorative despre *nenea Nicu*, cel care „mi-a pus șpaclul în mână”.

S-a născut la 1 ianuarie 1928 la Țifești, în apropiere de Focșani, un spațiu cu vinuri fine și oameni hotărâți. După studiile liceale de la Focșani, s-a înscris în 1948 – anul de tristă memorie, în care a fost demontat edificiul universitar și academic din România – la Universitatea din București, unde a urmat cursurile facultății de istorie. Greutățile traversării studiului universitar în condițiile cunoscute de la sfârșitul anilor '40 și începutul anilor '50 au fost suplinite de calitatea excepțională a pregătirii sale în domeniul istoriei antice și al arheologiei, grație cursurilor susținute de personalități remarcabile precum: Emil Condurachi, Dionisie Pippidi, Dumitru Berciu, Ion Nestor, Andrei Oțetea, Alexandru Elian, Mihail Berza. Tânărul Nicolae Harțuche a profitat din plin de știința de carte

transmisă de acești mari savanți și profesori. A profitat și de alte împrejurări, puține din păcate, favorabile. Astfel, pentru mai multă vreme a fost găzduit, în perioada studenției, în casa familiei Radu Vulpe, pe care nu l-a putut audia la Universitate, pentru că acesta fusese eliminat brutal din sistemul universitar. S-a bucurat aici, un timp, de o atmosferă savantă nesperată care-i oferea și accesul nestingherit la biblioteca savantului. Grija arătată de Radu și Ecaterina Vulpe în acea perioadă, l-a marcat profund. Îmi mărturisea, nu de puține ori, cu ochii scânteind de mândrie, dar și de nostalgie, cât de mult au însemnat pentru el, ca tânăr cercetător în formare în domeniul arheologiei, studiul sistematic în biblioteca lui Radu Vulpe, dar și sfaturile și îndrumările acestuia.

S-a apropiat, apoi, pentru totdeauna, de Ion Nestor, pe care îl socotea mentorul său științific. Participarea cu regularitate, atât în perioada studiilor universitare, cât și după aceea, la șantierul arheologic condus de Ion Nestor, mai ales la Monteoru, la care se adaugă cursurile și îndrumările teoretice pe care le primea de la acesta, i-au permis acumularea unei pregătiri multifacetate a formației sale de istoric și arheolog. A fost privat, însă, ca toți cei din generația sa, și nu numai, de posibilitatea aprofundării studiilor în centre universitare de tradiție din Occident, care i-ar fi permis lărgirea orizonturilor științifice. Din acest punct de vedere, aripile sale, puternice și sănătoase, cu care s-ar fi putut avânta mult mai sus, i-au fost sever scurtate.

Nici cariera de cercetător-muzeograf nu a fost, pentru Nicolae Harțușche, prea lină. După terminarea studiilor universitare, în 1952, este nevoit să suporte rigorile regimului privind „încadrarea în învățământ” cu de-a sila, deși înclinațiile sale, probate, erau către alte domenii. Abia în 1954 ajunge, cu ajutorul aceluiași Ion Nestor, la Brăila, unde exista un așa-zis muzeu, de fapt o „casă memorială” Hristo Botev. Aici, împreună cu colegul și amicul său, Florian Anastasiu, a început prima etapă a unor cercetări de suprafață în zona Brăilei, regiune care era „cunoscută” din punct de vedere arheologic doar prin cazanul scitic descoperit întâmplător la Scorțaru!

Această activitate este întreruptă pentru câțiva ani de transferarea sa la Muzeul din Constanța, aflat încă în plină organizare. Nicolae Harțușche a dirijat procesul de reorganizare a acestui muzeu o bună parte din perioada anilor 1957-1958. Treptat, însă, această activitate a fost preluată de Vasile Canarache, bun organizator și spirit dinamic, care nu suporta concurența, mai ales cea tânără. Spre sfârșitul anului 1958 nemulțumit de „tutela” lui Vasile Canarache, Nicolae Harțușche se mută, tot pentru scurt timp, la București, fiind angajat al Sectorul de paleolitic al Institutului de Arheologie, condus de C. S. Nicolaescu-Plopșor. Calitățile de organizator sunt recunoscute prin numirea sa la conducerea unui mic muzeu, dar cu perspective reale, cel din Mangalia, unde rămâne până la sfârșitul anului 1960.

Episodul dobrogean al carierei sale, deși prea scurt pentru a lăsa urme în planul organizării instituțiilor pe care le-a condus, a fost benefic din punct de vedere arheologic. A efectuat cercetări sistematice într-o importantă așezare Gumelnița de la Medgidia, a făcut parte din mai multe colective de cercetători care lucrau la Castelu (epoca prefeudală), la Cheia și Gura Dobrogei (epipaleolitic și neolitic) și la Cernavodă (neropola Hamangia), a dirijat diverse săpături de

salvare în zona Mangalia.

Reîntoarcerea la Brăila, în 1960, a însemnat pentru Nicolae Harțuche revenirea la preocupări științifice și organizatorice de durată. Era vremea în care „totul era de făcut”. Cu tact și răbdare, a lansat un amplu program muzeistic și științific ambițios, urmărit pas cu pas: continuarea cercetărilor periegetice și identificarea punctelor arheologice de interes, cercetarea acestora, organizarea Muzeului, lărgirea colectivului de muzeografi, stabilirea unui program editorial propriu, coerent și de durată. Se poate aprecia astăzi, din perspectiva trecutului, că parcurgerea pas cu pas a acestui demers, timp de aproape trei decenii, se datorează într-o bună măsură lui Nicolae Harțuche. Nu a lucrat singur – de la începutul anilor '70 au fost angajați câțiva tineri promițători – dar a fost, cu siguranță, creierul și sufletul punerii în practică a acestor idei. De la organizarea, în 1968, a expoziției de bază a Muzeului, îmbunătățită permanent, la cercetările de amploare din câteva stațiuni preistorice din zona Brăilei, de la cercetările de teren, la apariția „Catalogului selectiv al colecțiilor Muzeului Brăilei” – lucrare remarcabilă și singulară în domeniu – și la lansarea revistei acestui muzeu, „Istros” – devenită periodic arheologic și istoric de referință – totul poartă amprenta spiritului lui Nicolae Harțuche.

„Dragostea” sa arheologică de tinerețe a fost stațiunea de la Brăilița, iar cea de maturitate a fost complexul de așezări preistorice de la Lișcoteanca. Lor le-a închinat întreaga activitate pe tărâmul arheologiei. Așezarea de la Brăilița, subiect dezvoltat în lucrarea de doctorat începută sub îndrumarea lui Ion Nestor și susținută sub coordonarea lui Dumitru Berciu, i-a prilejuit o nuanțare necesară a tuturor problemelor legate de interpretarea datelor arheologice privind fenomene specifice tranziției spre epoca bronzului. A avut bucuria să vadă tipărită, abia cu un an înainte de dispariția sa, lucrarea dedicată acestei stațiuni arheologice de care era, pe bună dreptate, foarte mândru. O afecțiune a ochilor din ultima parte a vieții l-a împiedicat, însă, să aibă parte de aceeași bucurie și în cazul monografiei așezărilor preistorice de la Lișcoteanca. Cu câteva luni înainte de moarte, mi-a arătat manuscrisul redactat în proporție de peste 50%, la care se adăuga ilustrația integrală, al cărții pe care o plănuia pentru valorificarea cercetărilor sale de două decenii din așezările culturii Boian și Gumelnița și a altor complexe arheologice descoperite pe cele trei *tell*-uri de la Lișcoteanca. Bucuria de a-mi împărtăși efortul pe care îl făcea pentru a redacta acest manuscris, dar și satisfacția efortului aproape împlinit, erau umbrite doar de presentimentul că nu va vedea și această lucrare publicată.

Nicolae Harțuche nu a fost un arheolog „mediatizat”. A fost, însă, cunoscut pentru acribia metodei de cercetare și pentru sagacitatea și prudența interpretărilor istorice propuse. El nu a scris mult, a scris doar când a avut ceva de spus, fie că era vorba de o nouă informație, fie că dorea să formuleze o nouă interpretare, atitudine din ce în ce mai rară, dacă de gândim la subproducțiile cu pretenții științifice care inundă spațiul publicațiilor arheologice. Pe de altă parte, deși era conștient de valoarea sa în planul cercetării științifice, de importanța interpretărilor istorice pe care le propunea, nu l-au atras măririle, nici cele administrative, nici cele academice.

A fost un spirit fecund, cercetător profund și un excelent organizator în egală

măsură, care și-a cunoscut totdeauna măsura. Modestia desăvârșită l-a împiedicat să fie mai atent chiar cu propria carieră, cu propria poziție, uneori chiar cu propria sa existență. Nicolae Harțuche rămâne, așadar, ca un exemplu, tot mai rar din păcate, de arheolog care a știut să parcurgă temeinic, fără grabă și fără infatuare, treptele devenirii adevăratei cercetări arheologice. El este unul din puținii cercetători care au înțeles că, în știință, acumulările sunt, de cele mai multe ori, insesizabile, că progresul cercetării nu poate fi forțat, ci pregătit cu atenție și responsabilitate. Prin activitatea sa, el este unul dintre cei care au dovedit că stabilitatea și soliditatea ediciului cercetării științifice depinde de pregătirea minuțioasă a fiecărei cărămizi. Nicolae Harțuche a așezat, după puterile sale, câteva cărămizi la edificiul arheologiei preistorice.

Fie-i țărîna ușoară și amintirea cât mai îndelungată.

Octavian Bounegru

MONOGRAFII, STUDII, ARTICOLE

Săpăturile arheologice de la Brăilița 1955, MCA, 3 (1957), 129-147 (în colaborare). Săpăturile arheologice de la Brăilița 1956, MCA, 5 (1959), 221-230 (în colaborare).

Săpăturile de la Țifești, raionul Panciu (regiunea Galați), MCA, 8 (1962), 520-526 (în colaborare).

Un mormânt aparținând culturii Tei, descoperit la pepiniera Baldovinești, raionul Brăila, RM, II.4. (1965), 367-369.

Cimitirul feudal timpuriu de la Castelu, Constanța 1967, 127 p. (coautor).

Cercetări și descoperiri arheologice în raionul Brăila, Danubius, 1, 1967, 19-39 (în colaborare).

Un car de luptă roman descoperit în regiunea Dobrogea, Apulum, 6 (1967), 231-257.

Brăilița. Așezări și cimitire omenești datând din epoca neolitică și până în pragul orânduiri feudale, Brăila 1968, 166 p. (coautor).

Cercetări arheologice la Brad (jud. Hunedoara), AMN, 6 (1969), 439-449.

Contribuții la repertoriul arheologic al Dobrogei, Pontica, 4 (1971), 247-261.

Un nou aspect cultural de la sfârșitul epocii bronzului de la Dunărea de Jos, Pontica, 5 (1972), 59-75.

Contribuții la cunoașterea epocii bronzului în județul Brăila, SCIV, 24 (1973), 1, 15-25.

Unele probleme ale postpaleoliticului în lumina săpăturilor din peșterile Dobrogei, Pontica, 9 (1976), 13-21.

Vasul biberon neolitic de la Râmnicelu, jud. Brăila, MemAntiq., 4-5 (1972-1973), 265-269.

Catalogul selectiv al Colecției de arheologie a Muzeului Brăilei, Galați 1976, 472 p. (coautor).

Probleme privind bronzul timpuriu și mijlociu în nord-estul Munteniei, sud-estul Moldovei și Dobrogea, Danubius, 8-9 (1979), 67-92.

- Importations et influences égéo-mycéniennes dans les cultures de la période de transition et l'âge du bronze aux pays du Bas-Danube, Thracia Pontica, 1 (1979), 156-175.*
- Complexul cultural Cernavoda I de la Râmnicelu, jud. Brăila, Istros, 1 (1980), 33-91.*
- Un nou sceptru de piatră zoomorf descoperit în România, Istros, 1 (1980), 111-126.*
- Asupra importurilor Tei în mediul culturii de stepă istro-pontice, Istros, 1 (1980), 127-135.*
- Descoperiri sarmatice din zona Brăilei, Istros, 1 (1980), 191-251.*
- Morminte de călăreți nomazi descoperite în județul Brăila, Istros, 1 (1980), 263-280.*
- Preliminarii la Repertoriul arheologic al județului Brăila, Istros, 1 (1980), 281-354.*
- Cronica descoperirilor arheologice din jud. Brăila în perioada 1968-1978, Istros, 1 (1980), 355-368.*
- Opaite grecești și romane din colecțiile Muzeului Brăilei, Pontica, 15 (1982), 221-234 (în colaborare).*
- La tombe princière thraco-gète de Găvani, Thracia Pontica, 2 (1982), 120-134.*
- Locuința bordei din așezarea Boian de la Lișcoteanca "Moș Filon", Istros, 2-3 (1983), 7-27.*
- Date privind evoluția culturii Gumelnița în nord-estul Munteniei și nordul Dobrogei, Istros, 2-3 (1983), 29-34.*
- Raport preliminar asupra săpăturilor de la Siliștea-Nazâru, jud. Brăila, Istros, 2-3 (1983), 67-79.*
- Importuri grecești în mormintele geto-dace din județul Brăila, Istros, 2-3 (1983), 145-159.*
- Sticlăria romană de la Șendreni, Istros, 2-3 (1983), 196-218 (în colaborare).*
- Les influences de la navigation commerciale sur les échanges greco-indigènes au Bas-Danube, Thracia Pontica, 3 (1985), 277-294 (în colaborare).*
- Mormîntul princiar traco-getic de la Găvani, jud. Brăila, Istros, 4 (1985), 25-70.*
- Cercetările arheologice de la Lișcoteanca. Așezarea "Movila Olarului" 1970-1976, Istros, 5 (1987), 7-90.*
- Considerații asupra cercetărilor din așezarea Babadag de la Siliștea-Nazâru, jud. Brăila, Istros, 6 (1992), 17-24 (în colaborare).*
- Săpăturile arheologice de salvare de la Medgidia, jud. Constanta, Pontica, 30 (1997), 17-103 (în colaborare).*
- L'établissement de Râmnicelu dans la problématique de la fin de l'énéolithique et du début de la transition au Bas-Danube, în: Cernavodă III – Boleraz (Studia Danubiana II), București 2001, 262-276.*
- Complexul arheologic Brăilița (Bibliotheca Thracologica, XXXV), București 2002, 318 p.*